

Szent István államalkotása.

Az Actio Catholica országos kulturális szakosztálya Szent István tiszteletének elmélyítésére az előző munkaév programjának folytatásaként ez idén népművelési előadásai keretében Szent István alkotásait és azok mai jelentőségét kívánja ismertetni. Ezeket a beszédvázlatokat neves jogtudósaink és történettudósaink állították össze, és peddig: Baranyay Jusztin dr., Egyed István dr., Horn József dr., Krüger Aladár dr., Mihályi Ernő dr. és Nevelős Agoston dr.

Az előadások címei a következők: 1. Szent István alkotásai a hitélet és a telebaráti szeretet terén. 2. Szent István alkotásai kulturális téren. 3. Szent István államalkotása. 4. A keresztény házasságjog életfeltételünk. 5. Gazdasági élet és keresztény erkölcs. 6. Allampolgársági kötelességeink Szent István szemével nézve. A választójog erkölcsstana.

I. Ha Szent István jelentőségét a magyar államiság szempontjából meg akarjuk állapítani, elsősorban azt kell tisztán látnunk, hogy milyen helyzetben volt a magyarság az ő uralkodása előtt. Pogányság, keleti kultúra, törzsi és nemzetiségi szervezet, a nomád életmódot fenntartó kalandozások, állandó hadviselés. Árpád óta volt ugyan a nemzetnek közös fejedelme, de a törzsek megtartották különállásukat, külön hatáskörüket és törzsfőiket; gyakran külön bocsátkoztak kalandos hadjáratokba és még békét is külön kötöttek. A fejedelem hatalmát bénította a többi törzsfő, továbbá a gyula és horka, azaz a főbíró és főhadvezér hatásköre. Hiányzott tehát az erős, központi összetartó szervezet, hiányzott a nyugodt fejlődést biztosító béke, a kereszténység, a nyugati kultúra, amelyek nélkül pedig tartós államot szervezni lehetetlen volt a Duna-völgyében.

Géza fia, István felismerte a magyar nemzet létét fenyegető válságot, s erős kézzel fogott a bajok orvoslásához. *Kereszténység, nyugati kultúra, békés életmód, erős központi államszervezet: ezek voltak fegyverei s ezekkel megmentette nemzetét; méltán mondjuk tehát a magyar államiság megalkotójának.* Megvolt ugyan a magyar állam ő előtte is, de csak laza kapcsolatokban, bizonytalan lehetőségeiben; azt a magyar államot, amely ellenállni tudott századok viharainak, s amely ma is fennáll, kétségtelenül Szent István alkotta meg. Ő mindenkinél erősebben rányomta bélyegét Közép-Európa fejlődésére, új történelmet kezdett írni a magyarság javára.

Ha sokszor bámulattal állunk a technika vagy a művelődés valamely új alkotása, vagy egy hatalmas felfedezés előtt, — nem sokkal nagyobbak kell-e lenni csodálatunknak azzal az eseménnyel szemben, amely által új nemzeti élet kezdődik, új nemzet lép be az államok társaságába, s a világ gazdagabb lesz olyan új hanggal, amely ennek a kis nemzetnek a külön egyéniségét juttatja érvényesülésre.

Ha minden államalkotásban van valami felemelő, sokszorosán kell értékelnünk azokat az államalkotásokat, amelyek kiállották az idők próbáját. Hazánk területén a magyarság előtt is keletkeztek államok, de ezek elvesztek a népvándorlás áradatában. Úgy érezzük, hogy a világháború utáni államalkotások is részben inognak-recsegnek és íme, a békeszerződések revíziójának szüksége ma már általánosan elismert igazság. Szent István műve nem ilyen gyenge, mesterséges, ingatag államalkotásnak bizonyult. Az ő alkotása ezer veszély között edződött, megalázásokból feltámadt, viszontagságaiból mindig új életre kelt, szétesésekből mindig újra összeforrott.

Azonban *Szent Istvánnak nemcsak az állama él ezer éve, hanem élnek azok az intézmények is, amelyekkel a magyar államot benépesítette, amelyekkel ennek az államiságnak határozott jelleget adott.* Ha vizsgáljuk az államok történelmét, látjuk, mennyi átalakuláson mennek és mentek keresztül. Régi intézményeiket megtagadják s forradalmak és válságok útvesztőin új formákhoz akarnak jutni, új életet kezdeni. Szent István intézményei nem szorultak kicserélésre. Azok az életformák, amelyeket ő szabott a magyar államiságnak, ma is élnek. *Mi mind a mai napig a szentistváni alapokon állunk, s nemzetünk történetét különlegesen jellemzi az a jogfolytonosság, amelynek értelmében a fejlődés mindig a kezdetben megvetett alapokra épül, nincsenek megszakítások; a nemzet sohasem tagadja meg multját, hanem ragaszkodik a Szent Istvánig visszamenő hagyományaihoz.*

Méltán kérdezzük, hogy *mi adott Szent István államának és intézményeinek ilyen ellenálló erőt?* Bizonyára semmi más, mint *hogy Szent István páratlan államiériúi bölcseséggel megtalálta azt az egyetlen helyes életformát, amely a magyar nemzet igényeinek, történelmi hivatásának és földrajzi elhelyezkedésének egyedül felel meg.* Nekünk nem kellett kísérleteznünk új rendszerekkel, hiszen Szent István olyan programot adott, amely a magyar nemzet örökös élet-programja. Alakulhatott ez a program a változó korok változó követelményei szerint, de az alapok, a célkitűzések ma is azonosak.

Mikor a magyar nemzet letelepedett a négy folyó völgyében, két lehetőség kínálkozott számára. Az egyik a pogánysághoz, a régi törzsi és nemzeti szervezethez, a nomád életmódhoz, a kalandozásokhoz és portyázásokhoz való ragaszkodás; nem lehet kétséges, hogy ez az út éppúgy a megsemmisítésbe vitte volna nemzetünket, mint a népvándorlás többi népeit. A másik lehetőség az akkor uralkodó germán szellemhez és hűbéri intézményekhez való áthasonulás, a nyugati hatalmaknak való alávetés, ezzel a függetlenség megszűnése, a hagyományok teljes megtagadása. Szent István egyiket sem választotta e kettő közül.

Felismerte a magyarság különleges rendeltetését és figyelembe vette az új haza földrajzi elhelyezkedését. *Megtartotta a magyar állam függetlenségét.* Csak Krisztus helytartójához, a római pápához volt hajlandó fordulni, de nem a német császárhoz. A keleti és nyugati kultúra határmezsgyéjén a nyugati kultúra javára döntött, de nem áldozta fel a nemzet hagyományos értékeit. *Törvényt alkotott, amely évezredes fejlődésnek lett a kiindulópontja.*

II. *Szent István az első magyar király és így a királysági államforma megalapítója Magyarországon.* A királlyá koronázás nem csupán az addigi fejedelmi címnek magasabb ranggal való felemelését jelentette. A királyság nem jelentett címet abban az értelemben sem, ahogy azt abban az időben a császárok személyi kitüntetésként adományozták a hozzájuk tartozó, hűbéri viszonyban álló egyes cseh fejedelmeknek. A királyság a Szent István által elfogadott keresztény felfogás szerint isteni eredetű különleges apostoli hivatás. A fiához, Szent Imréhez intézett Intelmek 1. fejezetében írja a szent király, hogy a királyi méltóság rendjéhez a katolikus hit és annak megtartása szükszerűen hozzátartozik. István az ország keresztény hitre térítésével szerzett érdemet a királyságra, ezen a jogcímen kért és kapott koronát.

Szent István királysága eltér a X. században elterjedt hűbéri királyság intézményétől. Ez a hűbéri királyság a német-római császárnak való, legalább formai alávetettséget jelentette. Szent István nem fordult a koronáért sem Nyugatra, sem Keletre: semmiféle földi hatalomhoz, — államának függetlenségét nem akarta feláldozni.

De nem biztosíthatta a királyi rangot a kor felfogása szerint az önhatalmú megkoronázás sem. Szent István a pápától, a katolikus egyház fejétől kérte a koronát és a királyi címet. A pápától való koronakérés egyrészt a királyi hatalom isteni eredetét és egyházi szentesítését volt hivatva kifejezésre juttatni, másrészt a pápa általánosan elismert lelki hatalmára tekintettel, nem jelentette a függetlenség feladását. Sőt a pápától nyert korona hatalmi többletet is jelentett; a pápa a koronaküldéssel nemcsak Szent István kereszténységét és felségjogait ismerte el, hanem egyúttal széleskörű egyházszerkezési jogot is adott. A magyar államfői és a szentszéki követi méltóság; a Szent Korona és az apostoli kereszt összekapcsolása az alapja lett az apostoli királyi minőségnek.

A koronázással a magyar állam belépett a független keresztény államok körébe, nemzetközileg elismert európai hatalommá lett. A királlyá koronázás egyrészt az ország keresztény jellegét pecsételte meg végleg, a pogánysághoz való ragaszkodás időközönként felfelbukkanó irányzatával szemben, másrészt a törzsfők, a gyulák és horkák hatalmának végleges aláhanyatlását jelentette. A laza pogány törzsszövetség átalakult egységes keresztény királysággá; a magyar államhatalom határozott, szilárd formát nyert a királyságban, amely e korban még a legfőbb törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat egyesítette.

A pápa által adományozott korona már Szent István idejében

jelképes jelentőségre emelkedett. Az Intelmekben a korona kifejezés ismételtén szerepel átvitt értelemben a királyság és az ország megjelölésére. Ezért szól a korona megbecsüléséről, dicséretesebb tételéről, felmagasztalásáról, ékességéről, felségéről, szentségéről. Előfordul képletesen a korona kifejezés Szent István törvényeiben is. A Szent Korona tehát már ebben a korban is különös tisztelet tárgya és a királyság jelképe volt.

A királyi intézmény meghonosítása azonban a kereszténység államvallássá tételén és az államegység biztosításán kívül nem tette szükségessé az ősi magyar jog megváltoztatását. A magyar nemzet Szent István előtt a saját szokásai szerint élt s ezen a helyzeten a királyság behozatala nem változtatott, nem is tudott változtatni. Nemcsak nem érinti a régi szokásjogot, de figyelembeveszi azt az új jogviszonyok szabályozásánál is. Szent István az Intelmekben külön fejezetet szentel a régi törvények tiszteletének; mindenneknél nagyobb királyi ékességnek mondja a régi törvények követését; az irántuk való engedetlenség, szerinte az ország romlását okozza. Ahogy latinokat nem lehet görög erkölcsök, vagy görögöket latin erkölcsök szerint kormányozni, úgy nehéz megtartani az ország uralmát is az elődök szokásainak követése nélkül.

Szent István e megjegyzéseiből meg lehet állapítani, hogy Szent István nem akarta a régi magyar jogot idegen joggal felcserélni. Ellenkezőleg, a régi magyar jogot hatályban tartotta és alkalmazni rendelte. Szent István az Intelmek 5. fejezetében utódjának azt a tanácsot adja, hogy kisebb jelentőségű ügyekben lehetőleg ne maga ítéljen, hanem azokat utalja a bírákhoz, akiknek az a hivatása, hogy a saját törvényeik szerint ítéljenek. Ez az oka annak is, hogy Szent István törvénykönyve első tekintetre annyira hiányosnak látszik. Az a kor általában nem kedvezett az általános érvényű és összefoglaló törvények alkotásának, Szent István pedig ilyen alkotástól tudatosan is tartózkodott.

Szent István törvényhozása nagyrészt két jogterületen mozgott: nevezetesen, egyrészt a kereszténység bevezetése és a magyar katolikus egyház megszervezése, másrészt a királyi birtokok kormányzatának létesítése területén. Mindkét terület a királyság bevezetésével volt kapcsolatos s mindkét területen új jogszabályokra volt szükség, mert a régi magyar szokásjog nem volt alkalmazható.

Ami az egyházi területet illeti, említettük már, hogy *Szent István katolikus államot alkotott. Magát és országát, a krónika szerint, Isten Anyja oltalmába ajánlotta, Máriát Magyarország Nagybajnőjének nyilvánította és névnapját: a Nagybajnő napját különösképpen megülni rendelte. Ő szervezte meg Magyarországon a katolikus egyházat.* Ebben az időben a fejedelmek nagy része gyakorolta ezt az egyházszervezési jogot a kegyúri jog önkényes magyarzata alapján, *Szent Istvánnak azonban megvolt rá a különleges felhatalmazása a pápától.* A pápa által adományozott apostoli kereszt az apostoli követ jogállását biztosította neki és ezen az alapon a szervezési jogkör törvényesen megillette.

Szent István 2 érsekséget, 8 püspökséget, káptalanokat, kolostorokat alapított, megállapította az egyházmegyék határait s gyakorolta a betöltés jogát. Ellátja az Egyházat javadalmakkal, a templomok építésére és fenntartására pedig törvényeiben a híveket kötelezi; e célból bevezeti az egyházi tizedet (dézsmát). Törvényeinek nagy része egyházi vonatkozású, az Egyház és a keresztény erkölcs elleni bűncselekményeket is büntetni rendeli. Szent István kezében a világi és egyházi hatalom összeolvadt, az Egyház a szó szoros értelmében be lett építve az államba, de viszont kiváltságos helyet kapott; a katolikus egyház Magyarországon igazi államegyház, a katolikus vallás államvallás lett.

Szent István másik nagy feladata a király magánhatalmának megszerzése volt. Az Árpád-nemzetség szállásbirtokai, az uratlan területek, a birtokkobjások és megszakadások folytán a királyra háramló területek az országterület igen jelentékeny részét tették ki és ezeknek igazgatása nem csekély feladatot jelentett. Szent István e birtokok középpontjául egy-egy várat jelölt és a vár környékét, azaz mezsgyét a várispán, comes joghatósága alá helyezte. A Szent István által létesített vármegyék száma a kutatások szerint a félszázat megközelítette. A várispán joghatósága természetesen csak a királyi birtokra és a várnépekre, azaz a király földesúri hatalma alatt álló egyénekre, továbbá a vendégrek, telepésekre, szolgákra terjedt ki.

Ezen a vármegyei szervezeten nyugodott a király közigazgatási, katonai és gazdasági hatalma. Az állam bevételei főleg a várgazdaságból befolyó földesúri jövedelmek, továbbá a regálék, mint a pénzverés, vásártartás stb. A hadszervezet alapja a várispán alatt a várnépekből álló vármegyei zászlóalj volt. A vármegyei szervezet szálai a központban futottak össze, ahol a király udvarának ispánjai, a nádorispán, továbbá a királyi kancellária látták el a király mellett felmerülő teendőket. Így szervezte meg Szent István a királyi birtokok kormányzatát és ezzel alapját vetette meg az állam későbbi közigazgatási, katonai és pénzügyi szervezetének.

Szent István meg tudta őrizni kormányzatának közhatalmi színezetét, amit egyebek közt az mutat, hogy a királyi birtokok magánbirtokként való kezelését és öröklését eltiltotta, az ispáni tisztség közbjogi jellegét fenntartotta. Ennek következtében ez a kormányrendszer nálunk nem hűbéri irányú fejlődésnek indult, a vármegyék nem alakultak hűbères tartományokká, hanem *a különleges magyar közfelfogás hatása alatt alapját képezhették a vármegyei önkormányzat későbbi kialakulásának.*

Az egyházi szervezet és a királyi birtokszervezet Szent István idejében szoros összefüggésben működött. Több megye volt egy püspök joghatósága alatt, egy megye pedig rendszerint egy főespereséget alkotott. Az egyházi ítélőszék látta el az egyházellenes bűncselekmények tekintetében (házassági ügyekben, boszorkányperekben) az igazságszolgáltatást, az ispán a világi ügyekben. A két hatóság emberei egymást támogatták. Az egyházi szervezet és a királyi

birtokszervezet irányítása a király kezében futott össze és alapját tette a királyi hatalomnak, eszközt a királyi kormányzatnak. Ez volt az a királyi kormányzat, amelyet Szent István ráépített vagy beépített az ősi magyar jogba.

Szent István reformjainak megvalósításában a saját hatalmára támaszkodott. Az ő törvényhozása főleg olyan területeken mozgott, amelyeken részben mint apostoli követ érvényesíthette egyházszerző jogait, részben — a királyi birtokokat illetően — magánhatalmát gyakorolhatta; törvényhozása tehát nagyrészt nem korlátozta a nemzet jogait. De amennyiben rendelkezései túl is terjedtek a keresztény királyság megszervezésén, személyét kétségtelenül olyan tekintély vette körül, amelyet csak az isteni küldetés és az államalkotásra elhivatottság dicsfénye alapolhatott meg.

Ákár mennyire nem voltak István királyságának hatalmi akadályai, lényegileg lehetetlen fel nem ismerni azokat a korlátozásokat, amelyek között törvényhozása érvényesült. A vallás parancsai, az egyházi kánonok, az erkölcsi követelmények, a nemzeti hagyományok, az ősi szokásjog szabnak korlátokat Szent István törvényeinek. Az Intelmekből megállapíthatólag óriási felelősségérzet jellemzi s rendkívüli lelkiismeretességgel igyekszik nemzete javának előmozdítására. Rendelkezésétől távol áll bármilyen önkényeskedés; feladatául csupán ősi jogunknak a bevezetett új intézményekkel való célszerű összeegyeztetését tekintette.

Hogy ezt a nehéz feladatot minél tökéletesebben oldhassa meg, természetesen *nem nélkülözhetette Szent István az egyháznagyok és más főemberek közreműködését.* Ezért tulajdonít az Intelmekben oly nagy súlyt a *tanácsnak*, hogy külön fejezetet szentel neki. Irja pedig, hogy a tanácsot elsősorban a nagyobbakból, jobbakból, előkelőbbekből és a tiszteletreméltó öregekből kell összeállítani; meg lehet hallgatni azért az ifjakat is, de ezek véleményét az öregek elé kell terjeszteni. Mintha bizony Werbőczyt olvasnánk, aki szerint a szabályrendelet alkotásánál a szavazatokat nem számlálni, de mérlegelni kell.

Hogy a tanácsnak Szent István törvényhozásában mily nagy szerepe van, azt mutatja, hogy törvényei ismételtelen hivatkoznak a tanácsra. Számos törvénycikk úgy van szövegezve, mintha azok nem is a király, hanem a tanács határozatát képeznék s egyenesen a tanács kezdeményezésére jöttek volna létre. A tanácsban a főpapok és a főurak (az ispánok) játszottak főszerepet, de hogy a király kiket vonjon be tanácsába és a tanács óhajait mennyire köteles figyelembe venni, az ebben a korban még megállapítva nem volt.

Ugyancsak nem volt törvényhozási jelentőségük a Székesfehérvárott rendszeresített, ú. n. *törvénynapoknak.* Ezek inkább igazságszolgáltatási célú összejövetelek voltak, de a nemzettagok nagy számban való megjelenése következtében kezdettől fogva nagy jelentőségre emelkedtek és később kiindulópontul szolgáltak az országgyűlések rendszeres tartására.

Istvánnak nemcsak törvényhozását jellemezte bölcs mérsék-

let és gondos előkészítés, hanem kormányzatát is. Amennyire erős kézzel gyúri le az új magyar kereszténység ellenségeit és alapozza meg a királyi hatalom tekintélyét, annyira figyelemmel van minden értékes közreműködésre. Az Intelmekben a főpapokat a király véneinek, az ispánokat és más főembereket a király atyáinak és testvéreinek nevezi. Szükségesnek tartja, hogy a király megnyerje a főpapok jóindulatát, mert ő nélkülük a királyok sem állhatnak meg; ha a király szereti őket, tisztességgel fogja kormányozni országát. Az ispánok és főemberek közül a király senkit se vessen szolgaságra; ők ne szolgáljanak neki, de vitézkedjenek, védjék és növeljék az országot, utalmazzák az erőtlenekeket. Ne legyen a király az ispánokkal és vitézekkel gőgös és gyűlölködő, mert akkor ezrek ereje a királyi méltóság lankadását okozza. A főpapok és ispánok, ezek voltak István munkatársai (tanácsadói) a magyar állam első tisztviselői.

Az Intelmek előljáró beszédében fel vannak sorolva az állam szervei a következő sorrendben: királyság, bíróság, hadvezérség, ispánság és főpapság; és fel vannak sorolva működésük is: törvényhozás, igazságszolgáltatás és közigazgatás. Az 5. fejezetben pedig azt mondja, hogy a király tartózkodjon a bírói hatalom rendszeres gyakorlásától s a kisebb ügyeket engedje a bírácoknak ítélkezésre. Ezek a megjegyzések a királyi hatalom bölcs korlátozására és az államhatalom megosztására való törekvést mutatják. Szent István a béke fejedelme volt; a kegyetlen király hiába követeli magának a király nevet, mert zsarnoknak mondatik — mondja az Intelmek 10. fejezete. Hogy ő nem volt zsarnok, azt erőskezű uralkodása ellenére határozottan meg lehet állapítani.

A keresztény eszme, az ősi jog ereje, a koronázásnál az Egyház és nép közreműködése, a királyi tanács részvétele a törvényhozásban és kormányzásban, valamint sok más körülmény igazolja, hogy a nemzeti akarat ellenére a királyi hatalom nem volt gyakorolható és az Intelmeknek a zsarnokságról szóló megjegyzései mutatják, hogy az ellenállási jognak a későbbi magyar alkotmányban oly nagy szerepet játszó elve, már Szent István idejében fejlődésnek indult. Szent István a magyar közvéleményben lassanként a magyar alkotmányosság megteremtőjének nimbuszát kapta, s már az Aranybulla ismételt hivatkozik a szent királytól engedélyezett szabadságra és csupán ennek teljes biztosítását tűzi célul.

III. *Szent István jelentőségét* a magyar államalkotásban a nemzet már halála után rövidesen felismerte. Nemcsak a legendák vitték szerte a kegyes nagy király, a béke fejedelme emlékét, nemcsak a katolikus egyház emelte szentjei sorába, hanem bölcsességét tovább hirdették törvényei és fiához intézett Intelmei. Törvényeinek kiválóságát és nagy tekintélyét igazolják a legendák és az Árpádok törvényei, amelyekben ismételt hivatkozás Szent István törvényeire. Már Szent László törvénybe iktatja és ezzel nemzeti ünneppé nyilvánítja Szent István napját, Kálmán törvényeinek előbeszédeiben emlékezik meg István törvényszerzői nagyságáról és a későbbi tör-

vények is folyton hivatkoznak e törvényekre, ezzel bizonyítván, hogy azok valóban a nemzeti élet irányítói lettek századokra. Számptalan viszontagságainkban ezer éve zeng felé a magyarok éneke: „Hol vagy István király, téged magyar kíván.”

A királysági államformában és a vármegyei szervezetben Szent István a magyar alkotmány és közigazgatás kereteit rakta le olyan módon, hogy ezek az intézmények a magyar nemzeti lét örökös alapjaivá váltak. A kereteket Nyugatról hozta István, de volt érzéke azokat úgy hozzászabni a magyar lélekhez, hogy a keretek között különleges magyar jogfejlődés indulhatott meg, nem a nemzeti lélek kerékkötői, de kiteljesítői lettek.

Szent István koronája hova-tovább az egész magyar államiság jelképe lett. Olyan jelkép azonban, amely egyúttal mély erkölcsi tartalmat fejez ki és amely minden jog forrása. Szent István Jobbja, amely valaha jeleskedett a hadviselésben, igazságot tett perekben és vitte az ország kormányát, Isten kegyelméből csodálatosan fennmaradva ma is mutatja nekünk az utat; csak azt kell követnünk.

Ha végezetül felvetjük a kérdést, hogy *mit jelent nekünk ma Szent István?* röviden összefoglalva a következő választ adhatjuk.

Jelenti a keresztény államiságot, szemben a pogánysággal, az ú. n. szabadgondolkodással és vallási közömbösséggel. Szent István jelenti a nyugati kultúrához való csatlakozást, ami nem zárja ki a nemzeti sajátosságoknak megőrzését. Szent István jelenti az állami önállóság és függetlenség fenntartását és védelmét minden idegen befolyással szemben. Szent István jelenti a területi integritást, azaz a Szent Korona országai ősi kapcsolatának feléledését. Szent István jelenti a királysági államformához való törhetetlen ragaszkodást és a Szent Korona fényének visszaállítását. Szent István jelenti a jogfolytonosságot, a Szent Korona nimbuszát, a történelmi jogok tisztelétét, a történelmi intézményekhez való ragaszkodást. Szent István jelenti a magyar király apostoli minőségének a felújulását, azaz az állam és az Egyház ősi szoros kapcsolatát. Szent István jelenti a nem magyar anyanyelvű polgárok jogainak a tisztelétét és a velük való békés összeműködést.

Lehet-e tökéletesebb, teljesebb és aktuálisabb nemzeti program, mint a Szent Istváné? Szinte úgy érzem, hogy az isteni Gondviselés nemcsak az államalakítás céljára adta őt nekünk, hanem adja folyton és újra meg újra, valahányszor államunk hajója veszélyekkel küszködik. Mikor a Szent István-jubileumi év elénk állítja az ő gigantikus művét, úgy érzem, hogy ez a megemlékezés nemcsak visszaemlékezés, hanem egyúttal programot jelent a jövőre nézve. Programot, amelyen mindig biztosan állhatunk és amelyen egyedül állhatunk biztosan. Idegen befolyásokkal, új pogányságokkal, hagyományok lekicsinylésével, nemzeti türelmetlenséggel szemben ma is ő jelöli meg nekünk a helyes utat. Adja Isten, hogy a nemzet ráeszméljen az ő óriási jelentőségére, fenntartás nélkül csatlakozzék az ő programjához és nemzeti, keresztény és történelmi alapokon építse tovább sorsát.

Felelős kiadó: *Mihalovics Zsigmond.*

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepreghy-u. 2. (Igazgató: Dr. Czapik Gyula.)